

Gróf Zelenski Róbert emlékiratai.
A szerző, aki hetvennyolc év terhért fiatalosan hordja vállán, az októbrizmusra készülő 1918-iki tavaszon az Országos Magyar Gazdasági Egyesület elnöki székét elfoglalva, nyugodt önérzettel jelentette ki: «Konzervatív vagyok, vagyis a megfontolt haladás híve».

Vajjon el tudjuk-e képzelni, minő mértéke a lelki és anyagi függetlenségnek kellett akkor ilyen kijelentéshez s vajjon tudunk-e emlékezni a dührohámok visszataszító kitöréseire, melyekkel a' akkori sajtó kórusban fogadta az ilyen fekete, ősi, feudális, klerikális, reakciós nyilatkozatot!

Korunk gyorsan felejt, az új viszonyokba az idősebbek is, szinte emlékezés nélkül, illeszkednek be, nekik is, a multnélküli fiataloknak meg épen ajánlatos tehát ez emlékiratok forgatása, melyek, bár egy véggék elsüllyedt korszakban játszanak, hősiüknek problémái és tapasztalatai a magyar jelenre, sőt jövőre is igen tanulságosak.

Gróf Zelenski Róbert egész életében oly utakat járt, melyek a kiegyezés liberális korától idegenek voltak. Igaz, 1867 óta is jelentkeztek itt-ott anti-liberális tendenciák, így különösen gróf Zichy Nándornak, sajnos, nem elég hatást elért életművében, továbbá itt-ott az irodalomban, néha gyorsan múltó parlamenti szervezetekben, mint a Sennyey-pártban, majd Istóczyéban; mindezek közt Zelenski Róbert grófort egészen külön hely illeti meg.

Az ő közéleti szereplése nem a politikának futó homokján épült, hogy a talaj változásaival maga is összedüljön, hanem szervesen nőtt ki az ő életének munkás napjaiból s ezáltal szinte példátlan a legújabb kor anorganikus, véletlen, napi céloktól irányított politikai karrierjei közt. Mint nagybirtokos, legelső sorban gazda volt, a magyar gazdasági életnek, a magyar föld termőképességének épen oly alapos ismerője, mint a legmodernebb nyugati termelési eszközöknek és az agrártermés elosztásának, értékesítési lehetőségeinek. Innen van, hogy mint közéleti embert az agrárkonzervatizmus megalapítójának

és Magyarországon szinte egyetlen harcosának nevezték.

Kétségtelen, az ilyen egyéni élményre támaszkodó társadalmi és politikai felfogás alig lehet mentes az egyoldalúságtól, amint hogy a mai agrárkonzervatívok és azok elődjei, így Bernát István, Buday Barna és régebben Darányi Ignác, gróf Károlyi István Zelenski gróftól inkább balfelé állanak s ezért nem egyszer hallaniok is kell tőle a liberalizmussal kacérokodás vádjait. Az egyoldalúság azonban minden társadalmi réteg politikájában megtalálható és ha nem ütődünk meg azon, ha a városi középosztály vagy a kisiparosság programjában nem leljük fel az agrárkonzervatizmus alapelveit, épúgy természetesnek kell elfogadnunk, hogy Zelenski gróf életét elsősorban agrárérdekek irányították.

Ezek az agrárérdekek azonban az egész magyarság életérdekeinek is jelentékeny hányadát alkotják; ez a momentum, valamint az, hogy elveiért mindenkor törhetetlenül, lehet mondanunk, a «rocher de bronze» másíthatatlan nyugalmával harcolt, az ő alakját és életét utóbbi félszázadunk legmagasabb rendű jelenségei közé emelik.

Atyai részről lengyel ősnemesi, anyai részről magyar eredetű, atyja az aradi tizenháromnak vértanulistájára keült és kegyelemből hét évig várfogságban volt, ahol fél szemére meg is vakult; ő maga, korán árvaságra jutva, átvette a birtokok kezelését és Magyarországot legképzettebb gazdái közé emelkedett. Fejlődésére igen jellemző, hogy a termelési problémákon kívül igen korán érdeklődött az értékesítés, az agrártermés szállítása, elosztása kérdései iránt is, így lett melleleg vasútépítő is, aki a Tiszántúl jobban és olcsóbban épített vasutat, mint az akkor meglehetősen korrupt állami adminisztráció. Ezen törekvéseiben ütközött össze először a zsidókézen levő kapitalizmussal s agrár programját ettől kezdve egész életér át a zsidó és szabadkőműves liberalizmussal és hírlap-irodalommal szemben próbálta érvényesíteni.

Erre a harcra, mely egész politikai pályáját kitölti, rendkívül érdekes dokumentumokat közöl emlékiratai közt: az ő saját programmatikus kijelentéseit, beszédeit, beadványait, röpiratait, továbbá az egykorú hírlapirodalommal vele foglalkozó cikkeit, ez utóbbiakat jó megválogatásban. Mindez az 1918 előtti korszakból való, mely, tudjuk, a liberalizmusnak doktrínér tisztelője volt, s amelyben zabolátlan, szabadságában fülülmúlhatatlan hírlapirodalom mindent sárba taposott, mi az uralkodó elvek terrorával szembe mert állani. Gróf Zelenski is csakhamar kénytelen volt hozzászokni, hogy alakját, törekvéseit, családját a leggyűlötebb s:mben tüntetik fel s a Magyarországon szuverén módon uralkodó hírlapirodalom a «dézengő lengyel gróf», az «őskomikum képviselője» képet rögzíti meg róla. Ime egy ilyen rész: «Kíméletlen, zord, önző, kapzsi, mást élni nem hagyó, telivér agrárius. Istene, mindene a föld s csakis annak a művelését tartja az emberi méltósággal összeférhetőnek. A lengyel slahcie, a porosz junker s a magyar kiskirály minden gögje benne forr. Maga a testet öltött legfeketébb reakció».

De hát mi ez a legfeketébb reakció, amivel a «nemzeti» irány ez előharcos hírlapjai vádolják Zelenski grófot? Az egyik, a «Szabadság» c. debreceni hírlap összeírta Zelenski gróf «tételeit», melyek minden magyar szívet kell hogy felháborítsanak — 1909-ben, mert reakcionárius voltak vetekszik, ha felül nem mülja az akkori orosz cári zsarnoksággal. Közlelebből megnézve e követeléseket, azt látjuk, hogy Zelenski gróf helyeselte a vámközösség fenntartását, mert a vámközösségben Ausztria megvette tőlünk agrártermésünket (bár megvették ma is), nem helyeselte az ú. n. tulipánmozgalmat (mely úgyis tragikomikusan végződött), követelte a «szövetkezeteknek keletkezését, terjedését, izmosodását» (ügye, milyen reakciós és magyarelles követelés?), követelte a föld mind nagyobb mérveket öltő mobilizációjának megakadályozására paraszt-, közép- és nagymajorátusok keletkezését (a parasztbirtok megkötésében Zelenski Széchenyi Istvánnak harmad- vagy negyedikmagával volt követője az egész században); követelte, hogy a föld, tíz holdon alul adósság fejében ne legyen elárverezhető (ügy-e, mennyire magára gondol ez a tízezerholdas!), követelt továbbá usztoratörvényt, tőzsdereformot, mely

eltültsa a fedezetlen határidőüzletet; követelte a pornografia üldözését, meg olyan törvényt, mely az «egyéni szabadságnak teljes respektálása mellett hathatós védelmet nyújt az egyének a revolveres sajtó ellen; követelte továbbá az italmérés lehető kivételét a zsidók kezéből és hogy a «tulajdon ellen minden támadás, bárhonnan jöjjön is az, a legszigorúbban büntetessék».

De voltak neki egyéb követelése is: a gazdasági szövetkezetek kiépítése, a kisgazdák közt mezőgazdasági, állattenyésztési haladottabb módszerek és vívmányok elterjesztése, a bortermeles racionalizálása, boraink számára külföldi piacok keresése, itthon mintapincék, városainkban városközi pincék létesítése. Aki ily pozitív javaslatokkal próbálja a mezőgazdákat megsegíteni, az persze a kivándorlásnak is ellensége, meg is rója ezért az akkori (és mai) hírlapirodalom egyik vezetője, még pedig ily kedélyes formában: «A latifundiumos érdekcsoport napilapjában ma éktelen kelepelést viszen véghez egy agrár gólya. Amit kelepel, az felerészben együgyűség, de másik fele galádság. Az együgyűségen mosolyoghatunk, de már a galádságát a legnagyobb megütközéssel utasítjuk vissza. A hitbizományilag tenyésztett és táplált gólya a kivándorlásról kelepel ezúttal. Fáj neki, hogy e hon szülöttje ezer meg ezerszámra elhagyják a magyar földet s távoli világrészekben keresik boldogulásukat. Csak neki fáj?»... S bár itt Zelenski gróf a megrovást azért kapja, mert fájlalni merészkedik magyar véreink kivándorlását, ugyanez a hírlapirodalom mégis azt gyökereztetni meg róla, hogy elvből üldözi, kényszeríti kivándorlásra a magyarokat. «A csöcselék fogja be a száját, dolgozson olcsó napszámért a hitbizományokon s ha nincs megelégedve sorsával, hát gebedjen meg vagy vándoroljon ki», — így jellemzi ugyanazon vezető toll a Budapesti Naplóban Zelenski gróf nézeteit. Egyformán csodálatos, hogyan lehetett ily együgyűségeket s gonosz rágalmakat leírni és hogyan hihette el ezeket a világháború előtti liberális magyar közvélemény. A koalíciós időben Zelenskiinek a vámközösség fentartását követelő beszédét így reprodukálják: «Görnyedő, koplaló, jogfosztott parasztproletárság, éhenkórász polgári osztály kell e gögös önzésnek. Ilyet pedig egyedül a vámközösség biztosít neki. Az önálló vámterületen megdrágulna a mun-

kabér, nagy jelentőségre emelkedne az ipar és kereskedelem, uralomra jutna a demokrácia. Apaga satanas, a gróf úr jobban irtózik az ilyesmitől, mint ördög a tömjéntől.» Jegyezzük meg, ezeket a perfid és korlátolt tirádákat maga Zelenski gróf közli újra az egykorú hírlapokból emlékirataiban s velük nemcsak azt bizonyítja, mennyire fölülemelkedhetik az egyenes úton járó ember a hírlapirodalom alacsonyosságain, hanem azt is, hogyan készítette elő a koalíciós korszak, az ő «nemzeti ellenállásának» illúziói mellett, a forradalom felé haladó hírlapirodalom egyeduralmát.

Az idő sokban igazat adott Zelenski grófnak s amiért évtizedes közönyében, ellenszenv, gúny és értelmetlen hahótától kísérve küzdött, annak egy része ma minden nemzeti és gazdasági programalkotórészét teszi. Gabona-, liszt- és bortermésünk külföldi elhelyezését ma az ő tőle kijelölt utakon keressük, a szövetkezetekről hangoztatott nézeteit ma mindenki aláírja, a paraszti kisbirtok erősítése és állandósítása ma szintén nemzeti feladat már, melynek hangoztatásáért senkit sem lehet kivenetni vagy elrágalmazni. A tőzsde reformját a szabadkőműves- és szidokérdést illető nézeteit szintén sokan vallják, akik azonban nagyrészt nem tőle vették azokat s nem is tudják, hogy előtűnik évtizedeken át hirdette elveiket ez a magányos, közéletünkben egyedül álló alak. Még a bármennyire igazolta is az idő Zelenski grótot, akit például a koalíciós politika az O. M. G. E. elnökségéből egy — Károlyi Mihályért buktatott ki s aki a sorstól Károlyi Mihály későbbi pályájában egészen példátlan elégtételt nyert e bukásért, — Zelenski gróf mégis alig gyakorolt nagyobb hatást kortársaira és a közéletre. Parlamenti harcaiban sikerült neki a fedezetlen határidőzlet eltiltására törvényt hozatni — Tisza Istvánnal szemben, aki az ő végzetes liberalizmusában itt is ellene volt az egyéni érvényesülés és kapitalizmus korlátjainak — ezt a törvényt azonban épen az 1919 utáni korszak törölte el, újra kiszolgáltatva gabonatermésünk értékelését és a gazda hasznát a tőzsde irreális játékaiknak. Az inkább csak külsőleg konzervatív legújabb kor itt sem tudta megérteni a Zelenski gróf működésében érvényesülő elvi konzervativizmust.

Hatásának e feltűnő hiánya épen egyéniségének legerősebb tulajdonságából válik érthetővé, abból, hogy ő nem

tulajdonképeni politikus, aki az adott helyzetekben elveit ide-oda hajlodozva érvényesíteni akarja, hanem a gazdaságnak, közelebbről az agrárgazdaságnak embere, aki elveinek gyökereit mélyen leeresztette a talajba, azokon évtizedes pályája alatt nem változtatott, hanem a természetes korlátok közt, melyeket élettartalma és munkaköre jelölt ki számára, iparkodott az agrártársadalom útjait egyengetni. Nemzeti politikának kétségtelenül szűk körű ez a munkásság, de az egész nemzetet, annak minden társadalmi rétegét kiképző politika nem mellőzheti azon munkásságot, melyet Zelenski gróf az agrártársadalom érdekében kifejtett. Az agrárkonzervatizmus. a fontolva haladni akaró agrártársadalom gondolatait ő fejezte ki magas európai színvonalon, «zéleskörű ismeretekkel, becsülettel és elvhűséggel, — ez pedig az egész nemzet javára végzett munka, melynek ő bizonyára érzi is felemelő voltát.

Emlékiratainak hatalmas köteté a századvégnek és századkezdetnek talán legértékesebb és leghitelesebb történeti kútfője. *Szekfü Gyula.*

Komáromi János: Régi ház az országútnál. (*Genius-kiadás.*) Magányos és elhagyatott ház áll az országút szélén, vagy három kődobásnyira vetve ki a faluból; a ház előtt, az árok tetejében egy kajla akác dül el ferdén. Fergeges, havas éjtszakákon farkasok ordítanak a ház körül és az egész környék tudja, hogy kísértek járnak az elhagyatott ház tájékán, néha a házban is; egyszer-egyszer megroppan a léc a lábuk alatt a padláson vagy a pitvarban.

A ház egyetlen lakoszobájában a boglyaskemencén üldögél Petykó Mihály, vén obsitos a régi lombardiai világból. A két térdét magasra felhúzza, a fejét eleresztve, éjjel-nappal csöndesen szundikál. Őt magát csak a tömötlen ránc tartja össze, szétmálló katonasapkáját pedig csak a beleivódott zsír. Ha néha szól hozzá valaki, a vén obsitos felrezen és megkérdi:

— Katona öcsém, él-e még Ferenc József császár?

Néha a kísértek is zavarják a vén obsitost, mikor túlságosan zajosan jönnek-mennek a házban, odanyomják az orrukat az ablaküvegére és belesnek, vagy épen ki is nyitják az ajtót, hogy beosonjanak a szobába. Petykó Mihály ilyenkor előkapja görcsös botját a boglyaskemencéről és vakmerő-